

Vicem amicitiae
Vel unam me reddere,
Oportebat tempore
Summæ tunc angustiae ;

Triumphum participem
Vel ruinæ comitem,
Ut te vel eriperem
Vel tecum occumberem,

Vitam pro te finiens,
Quam salvasti totiens,

Ut et mors nos jungeret
Magis quam disjungeret.

Infesta victoria
Potitus interea,
Quam vana, quam brevia
Hic percepi gaudia !

Quam cito durissimus
Est secutus nuntius,
Quem in sua anima
Locuta est superbia !

Mortuos quos nuntiat
Illata mors aggregat,
Ut doloris nuntius
Doloris sit socius.

Do quietem fidibus :
Vellem ut et planctibus
Sic possem et fletibus !
Cæsis pulsi maribus,
Raucis planctu vocibus
Deficit et spiritus.

AD OPERA PETRI ABÆLARDI APPENDIX.

LIBER ADVERSUS HÆRESES.

(Edit. Opp. anni 1616, ex veteri ms. Francisci Ambæsii.)

CAPUT PRIMUM.

Hæretici dicunt et credunt mundum istum et omnia quæ in eo videntur, videlicet cælum quod videmus, et solem, et lunam, et stellas, et terram, et omnia animalia, et homines et ea quæ in ea videntur; mare, pisces et omnia quæ in eo videntur vel sunt, in absconditis suis ab omnipotenti Deo non esse facta, sed a principe malignorum spirituum. Quibus hæreticis et eorum isti malitioso errori plurimæ Novi Testamenti auctoritates sunt contrariæ. Habetur in Evangelio beati Joannis (cap. 1), qui contra hæreticos talem errorem affirmantes scripsit, dicens : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum ; omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* In hoc manifestum est quod Deus omnipotens, Pater, et Filius et Spiritus sanctus, creavit et fecit omnia visibilia et invisibilia. Et beatus apostolus Paulus in Epistola ad Hebræos (cap. xi) testatur, dicens : *Fide intelligimus, sæcula aptata esse verbo Dei.* Item in eadem Epistola (cap. iii) : *Qui omnia creavit Deus est.* Item in Actibus apostolorum (cap. iv) invenitur quod omnes apostoli et discipuli in unum congregati vocem suam unanimiter levaverunt, dicentes : *Domine Deus, tu qui fecisti cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, etc.* Item et quod Joannes in Apocalypsi (cap. x) dicit : *Et angelus quem vidi stantem supra mare, et super terram, levavit manum suam ad cælum, et juravit per Viventem in sæcula sæculorum, qui creavit cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, etc.* Item in eodem (cap. xiv) : *Timeate Dominum, et date illi honorem, quia venit hora judicii ejus : et adorare eum qui fecit cælum, et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt, et fontes aquarum.* Item Paulus in Epistola ad Hebræos (cap. i) dixit : *Et tu in principio, Domine, fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli.* Item in Evangelio secundum Matthæum (cap. xi) : *Confiteor tibi, Domine, Pater cæli et terræ.* Item Joannes (cap. i) de eodem : *Et mundus per ipsum factus est.* Et istæ auctoritates Novi Testamenti vobis sufficient, quamvis multæ auctoritates in Novo et in Veteri Testamento, et in prophetis eadem testificantes, quod Deus creavit et fecit omnia visi-

bilis et invisibilia, inveniuntur. Item in Actibus apostolorum (cap. xiv) Paulus et Barnabas : *Viri fratres, annuntiamus vobis ab his vanis converti ad Deum vivum et verum, qui fecit cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt ; dans pluvias de cælo, et tempora fructifera, implens cibo et lætitia corda vestra.*

CAPUT II.

Hoc quod hæretici dicunt, duos esse deos, unum omnipotentem et alium malignum, contra omnem divinam Scripturam sentiunt, quia omnis Scriptura divinitus inspirata, Novi videlicet et Veteris Testamenti, et omnium prophetarum, unum Deum solummodo affirmat. Dicit enim beatus Paulus : *Unus est Deus, et Pater omnium, qui est super omnia, et in omnibus nobis (Ephes. iv).* Item Marcus in Evangelio (cap. xii) : *Quidam de Scribis interrogavit Dominum Jesum, quod esset primum omnium mandatum. Jesus autem respondit ei : Quia primum omnium mandatum est : Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est. Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Et ait illi Scriba : Bene, magister, in veritate dixisti, quia unus est Deus, et non est alius præter eum.*

CAPUT III.

Dicunt hæretici, legem Moysi, quam Veterem dicimus, ab omnipotenti Deo non esse datam, sed a principe malignorum spirituum. Cui errori plurimæ auctoritates divinarum Scripturarum contradicunt. Dicit enim Dominus in Evangelio secundum Matthæum (cap. v) : *Nolite putare quia veni legem solvere, aut prophetas. Non veni legem solvere, sed adimplere.* Ipse qui Filius Dei est, si lex a diabolo data fuisset, non dixisset se eam adimplere, imo destrueret. Item secundum Lucam (cap. ii) : *Postquam consummati sunt dies purificationis Mariæ secundum legem Moysi, tulerunt Jesum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini, etc., et ut darent hostiam, secundum quod scriptum est in lege Domini. Et iterum (ibid.) : Et ubi perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in civitatem Galilæam suam Nazareth. Et hoc certum est, et sine dubitatione : Christus, qui verus Deus et verus homo est, non consentiret*

diabolicæ legis præcepta in se servari vel impleri. Item in Evangelio secundum Joannem Dominus dicit (cap. v) : *Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem. Est qui vos accuset Moyses, etc. Si ergo crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi. Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Ac si dicat : Qui non credit verba veteris legis, et in fide sua non recipit verba Evangelii, ad suam salutem credere vel recipere non potest. Item in Evangelio secundum Lucam (cap. x) : *Dominus dixit cuidam legisperito se interroganti, quid facere deberet ut vitam æternam possideret, quærens ab eo quid esset scriptum in lege. Ille perito respondens, dixit ei : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, etc. Dixitque illi Jesus, recte respondisti, hoc fac, et vires.* Si enim lex Moysi a Deo data non fuisset, nunquam Christus pro ea observanda vitam promisisset. Item in eodem Dominus testatur (cap. xvi) : *Habent Moysen et prophetas, audiant illos.* In hoc apparet quod observatio legis et prophetarum non permittit hominem ire ad pœnarum loca inferni. Item in eodem (cap. xxiv) : *Cum Christus resurrexisset a mortuis, duobus discipulis euntibus in castellum Emmaus, apparens legem testificans, dixit : Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? Et incipiens a Moysæ et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant.* Si enim data esset lex a diabolo Moysi, nunquam Christus suis discipulis eam doceret et interpretaretur. Item in eodem Veritas dixit : *Quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et prophetis, et psalmis de me.* Item in Evangelio secundum Matthæum, Dominus Pharisæis quærentibus quare discipuli ejus traditiones seniorum transgrediuntur, dicit (cap. xv) : *Et quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit : Honora patrem tuum et matrem tuam. Et quicumque maledixerit patri vel matri, morte moriatur.* Et certum est hoc testimonium de lege Moysi, et Christus dixit hoc testimonium a Deo esse dictum et datum. Ergo lex a Deo data est. Item in Actibus apostolorum Paulus ait (cap. xiv) : *Annuntio vobis Deum, qui fecit cælum, mundum, et omnia quæ in eo sunt. Hic cæli et terræ cum sit Dominus. Item Paulus in eodem, excusans se adversus Judæos de his, de quibus accusabatur ante Felicem præsidem Cæsareæ, dicit (cap. xxiv) : *Confiteor tibi hoc, quod secundum sectam, quam Judæi dicunt hæresim, sic deservio modo Patri, credens omnibus quæ in lege et prophetis scripta sunt.* Item Paulus in Epistola ad Romanos, capitulo viii : *An ignorans dicis, lex peccatum est? Absit! lex quidem sancta et bona, et mandatum sanctum, et justum, et bonum.**

CAPUT IV.

Etiam sunt quidam hæretici, qui Moysen magum fuisse asserunt, et omnipotentem Deum non ei fuisse locutum, nec ei dedisse legem. Contra quem errorem Paulus in Epistola ad Hebræos scripsit, dicens (cap. i) : *Multi facie, multisque modis olim Deus locutus patribus in prophetis : novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Sed Moyses est unus ex prophetis, quibus Deus locutus est. Dicitur et fidelis in Domino, cui Deus locutus est. Item in eodem (cap. iii) : *Omnis namque domus fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia creavit Deus est.* Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tanquam famulus in testimonium eorum verborum quæ dicenda erant. Christus vero tanquam filius in domo sua. Quæ domus sumus nos si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus. Apostolus vero non eum magum, sed fidelem in domo Dei esse famulum testatur. Item Moyses in multis scriptis Novi et Veteris Testamenti, ac prophetarum, amicus et fidelis Dei dicitur. Sicut beatus Paulus in Epistola ad Hebræos de eo comme-

moravit, dicens (cap. xi) : *Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filię Pharaonis; magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem; majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum imperium Christi. Aspiciebat eum in Dei remunerationem. In hoc apparet certissime quoniam beatus Paulus de Moysæ, et de lege Moysi, et de Deo Hebræorum non diffidebat. Sed Moysen sanctum et bonum, et legem sanctam et bonam, et Deum Hebræorum omnipotentem Deum verbis asserbat, et corde credebatur.*

CAPUT V.

Hæretici secundum Tatianum hæreticum, qui matrimonium damnabat, omne matrimonium maris et femine adinvicem commiscentes, nullo modo posse salvari dicunt et credunt. Sed huic errori multa testimonia divinarum Scripturarum Novi et Veteris Testamenti sunt contraria. Habetur in Evangelio secundum Matthæum, quod Dominus Pharisæis se interrogantibus dixit (cap. xix) : *Si licet homini dimittere uxorem suam quancunque ex causa? Qui respondens, ait illis : Non legistis, quia qui fecit ab initio, masculum et feminam fecit eos, et dixit : Propter hoc dimittit homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet, et feminam similiter.* Sed omne quod impedit hominem a vita æterna malum est, sed si malum esset matrimonium, nunquam Christus prohiberet separari, nec etiam consentiret, qui nullum malum consentit. Item in Marco de eodem (cap. x) : *Ab initio autem creaturæ masculum et feminam fecit eos Deus, etc. Item in Lucam (cap. i) : Fuit in diebus Herodis regis Judææ sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia, etc. Erant autem ambo justii ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, et justificationibus Domini sine querela. Sequitur : Itaque cum justii erant, salvabantur, et non erat filius illis, eo quod esset Elizabeth sterilis, et ambo processissent in diebus suis.*

Et est notandum quod non stetit per virum quod non haberet filium; sed per mulierem, quia sterilis erat. Et angelus Domini apparens Zachariæ in templo, dixit ei (ibid.) : *Ne timeas Zacharia, uxor enim tua pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joanne, etc. Erit enim magnus coram Domino, etc. Item (ibid.) : Unde hoc sciam? Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. Et nota quia hoc dixit, non credens verbis angeli propter uxoris senectutem, quia ipsa præcesserat conceptivam ætatem. Item : *Innucebant patri ejus quo vocabulo vocaret eum.* Evangelista non vocaret eum patrem nisi filium haberet. Nemo enim potest esse pater naturalis, nisi filium naturalem habeat. Item : *Zacharias pater ejus repletus est Spiritu sancto.* Ecce trina paternitatis affirmatio, et Evangelium non aufert eis, quin sint justii ambo ante Deum pro generatione filii, si incedant in omnibus mandatis Domini; nec in Veteri Testamento, et in Novo. Item in Epistola ad Corinthios prima Apostolus, dans consilium fidelibus Christianis, dixit (cap. vii) : *Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaqueque virum suum. Vir uxori suæ debitum reddat, similiter et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vestris orationi, id est : Nolite continere, altero nolente. Item in eodem (ibid.) : *Dico autem non nuptis et viduis : Sic permaneant sicut ego. Quod si non continent, nubant. Melius est nubere, quam uri. His autem, qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere inuuptam, aut viro suo reconciliari. Item sequitur : Si quis ergo uxo-***

rem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam, etc. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et econverso, etc. Alioquin filii vestri immundi essent. Nunc autem mundi sunt. Non credidit Apostolus viros et uxores si sint fideles pro redditione maritalis debiti amittere suam sanctitatem, si cætera eorum opera sint bona. Item Apostolus in eodem: *Si acceperis uxorem, non peccasti: et si nupserit virgo, non peccavit.* Item Apostolus in eodem ait: *Qui matrimonio conjungit virginem suam, bene facit: et qui non conjungit, melius facit.* Hæc præcepta supradicta Apostolus suis discipulis non daret, et hæc verba non scriberet eis, si propter hoc conjugale factum crederet eos esse damnandos. Item Apostolus in Epistola prima ad Timotheum (cap. 17): *Spiritus manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide; attendentes spiritibus erroris, et doctis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, prohibentium nubere.*

Et nota quod Spiritus sanctus aperte manifestavit quosdam a fide discedere, et eos adhærere doctrinis dæmoniorum, et mendacium in hypocrisi loqui, et illi tales nubere prohibent. Item in eodem (cap. v): *Volo juniores nubere, filios procreare, matres familiis esse, nullam occasionem dare adversarii maledicti gratia.* Et nota quod Apostolus non credidit pro hoc facto esse aliquam damnationis occasionem in conjugatis. Item habemus in Epistola prima beati Petri, Beatus vero Petrus apostolus, qui princeps omnium apostolorum a Deo constitutus fuit, et etiam totius Ecclesie caput, ut in Evangelio Christus ait: *Tu vocaberis Cephas (Joan. 1).* Et in eodem: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam (Math. xvi),* postquam viris fidelibus Christianis doctrinam suam scripsisset, scripsit mulieribus, qualiter propriis viris suis subjectæ essent, humilitatem servantes, et modestiam, dicens: *Similiter et mulieres subditæ sint viris suis, ut et si qui non credunt verbo, per mulieris conversationem sine verbo lucrifiant. Sic aliquando et sanctæ mulieres sperantes in Deo, ornabant se suis viris; sicut Sara obediebat Abraham, Dominum eum vocans. Cujus estis filie beneficientes (I Petr. iii), etc.* Hic innuit beatus Petrus viros ab uxoribus et uxores a viris non discedere; quia Abraham a Sara uxore sua non discessit nisi per mortem, sed nutu cognovit eam, et filium genuit sicut Elcana Susannam, et Joachin Annam. Item beatus Paulus in Epistola prima ad Corinthios (cap. xi): *Volo vos scire quod omnis viri caput est Christus, caput autem mulieris est vir, caput vero Christi est Deus. Non vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in Domino. Item habetur secundum Joannem, quod Jesus Salvator noster, et mater ejus, et discipuli ejus vocati venerunt ad nuptias; et in eisdem nuptiis initium signorum suorum coram discipulis suis fecit, scilicet de aqua vinum. Propter hoc certissimum est nuptias esse bonas, quia non est credendum, nisi bonæ essent, Christum venisse, nec tantum miraculum fecisse. Item Paulus in Epistola prima ad Corinthios (cap. vii): *Mulier alligata est legi viri, quanto tempore ejus vir vivit. Quod si dormierit vir ejus, liberata est a lege viri, et cui viro vult nubat; tantum in Domino.* Item Paulus ad Timotheum (cap. ii): *Salvabitur mulier per generationem filiorum, si permanserit in fide, et dilectione, et sanctificatione cum sobrietate.**

CAPUT VI.

Item Joannem Baptistam non a bono angelo, sed a dæmonio nuntiatum fuisse dicunt, nec bonum eum esse credunt. Sed contra hunc errorem multa in Evangelio testimonia inveniuntur, ut in Evangelio beati Joannis, ipse Joannes scripsit, dicens (cap. i): *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat*

A *Joannes. Hic venit in testimonium, etc.* Item idem in eodem testatus est de Christo (ibid.): *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Item testimonium perhibuit Joannes de ipso: *Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum Dei descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto, etc.* Item in eodem (cap. iii): *Qui habet sponsam, sponsus est. Amicus autem sponsi qui stat et audit, etc.* Hoc ergo gaudium meum impletum est. Item in Evangelio secundum Mathæum Christus ipsum Joannem commendat, dicens (cap. xi): *Amen dico vobis, inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista.* Item (ibid.): *Quid existis in desertum videre? Prophetam. Etiam dico vobis plus quam prophetam. Hic enim est de quo scriptum est: Ecce mitto angelum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.* Qui de Joanne sentit male vel perverse, contra Christum, et contra apostolos, et contra catholicam fidem est. Habemus in Evangelio quod ipse Joannes Baptista in flumine Jordanis Christum baptizavit, et Spiritum sanctum in specie columbæ super eum descendentem vidi, et vocem Patris dicentis audivit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Math. xvii).* Si ipse esset a maligno spiritu nuntiatus, ut hæretici dicunt, nunquam Christus ab eo se permetteret baptizari, nec tantum sacramentum ab eo vellet initiari. Item in Mathæo ipse Christus approbat eum, dicens Pharisæis (cap. xxi): *Amen, amen dico vobis, quia publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei. Venit enim Joannes Baptista ad vos in via justitiæ, et non creditis ei. Publicani, et peccatores, et meretrices crediderunt ei. Vos autem eum videntes, nec pœnitentiam habuistis postea ut crederetis ei.* Ecce Christus de Joanne Baptista asseverat, dicens, quod in viam justitiæ, in qua itur ad regnum Dei, ipse Joannes ambulabat in ea, et eam prædicabat. Quod non ageret, si malignus, vel a maligno spiritu fuisset nuntiatus. Item in Evangelio secundum Joannem, de commendatione Joannis Baptistæ (cap. v): *Vos misistis ad Joannem, ipse testimonium veritati perhibet. Ego autem non ab homine testimonium accipio; sed hoc dico, ut vos salvi sitis. Ille erat lucerna ardens et lucens. Voluistis autem vos exultare ad horam in luce ejus.*

CAPUT VII.

De Incarnatione Christi sunt quidam hæretici inter istos Condonianam hæresim sequentes, qui dicunt Christum non ex femina natum, nec habuisse veram carnem, nec vere mortuum, nec quidquam passum; sed simulasse passionem: nec credunt eum manducasse, nec bibisse, et quasi phantasticum corpus habuisse, nec eum resurrexisse. Contra hunc errorem hæreticorum, qui non credunt Christum de vera virgine femina fuisse natum, destruendum, testimonium habemus in Mathæo (cap. ii): *Cum natus esset Jesus in Bethlehem Judæ, etc. Videntes stellam magi, gavisus sunt gaudio magno valde. Et intrantes domum inveniunt puerum cum Maria matre ejus, etc.* Item in eodem (ibid.): *Apparuit Angelus Domini in somnis Joseph, dicens: Surge, et accipe puerum cum Maria matre ejus. Item in Evangelio secundum Lucam (cap. ii): Ascendit autem Joseph a Galilæa in Bethlehem civitate, ut proficeretur ibi cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Et impleti sunt dies ut pareret, et peperit filium suum primogenitum. Item in eodem angelus Domini ejus nativitatem pastoribus nuntiavit, dicens (ibid.): *Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus in carne David; et hoc vobis signum: Invenietis puerum Jesum positum in præsepio. Item in eodem: Postquam consummati sunt dies octo, ut puer circumcideretur, vocatum est nomen ejus Jesus. Quod vocatum est ab angelo priusquam in utero conciperetur. Item in eodem: Cum factus esset Jesus annorum duodecim, ascendentibus**

illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus cum redirent, remansit puer Jesus in Hierusalem, et non cognoverunt parentes ejus, etc. Et Jesus proficiebat ætate, et sapientia, et gratia, et Spiritu sancto apud Deum et homines. Item in Epistola ad Galatas, Paulo attestante Christum fuisse natum ex muliere, cum dixit (cap. iv) : At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. Hæretice, ecce plura testimonia de Christi conceptione, nativitate, circumcissione, pueritia, ætate, adolescentia, et etiam natum esse Christum ex muliere, et esse factum sub lege. Item Joannes de nativitate Christi (cap. xviii) : Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.

De Incarnatione Christi testimonia adversus hæreticos, qui non credunt Christum habuisse veram carnem, sed aerium corpus eum dicunt assumpsisse. Sed contra hunc errorem Joannes Evangelium suum scripsit, dicens (cap. i) : In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Item in eodem (cap. xix) : Judæi rogaverunt Pilatum, quoniam Parusceve erat, ut non remaneret corpora in cruce Sabbato, ut eorum crura frangerentur. Et milites quidam primi frerunt crura latroni, et alteri qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderent eum jam mortuum, non frerunt ejus crura; sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exiit sanguis et aqua. Et qui vidit testimonium perhibuit, et verum est testimonium ejus. Item Joannes in Epistola prima dicit (cap. iv) : Omnis spiritus, qui confletur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est, et omnis spiritus, qui solvit Christum, ex Deo non est, id est, qui negat eum carnalem esse hominem, et hic est Antichristus. Item in eodem (cap. v) : Et scimus quoniam Filius Dei venit, et induit carnem pro nobis, et mortuus est, et resurrexit a mortuis pro nobis. Item idem Joannes in secunda Epistola (cap. i) : Quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non consentiunt Jesum Christum in carne venisse. Hic est seductor et Antichristus. Omnis qui præcedit, et non manet in doctrina Christi, Deum non habet. Qui permanet in doctrina, id est in doctrina apostolica, hic Filius et Patrem habet. Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, sed Christum in carne venisse negat, nolite recipere eum in domum, nec ure ei dicatis. Qui enim dicit illi ave, communicat operibus illius malignis. Item Paulus in Epistola ad Romanos (cap. i) : Quod ante promiserat per prophetas suos in Spiritu sancto, dicens : Qui factus est ex semine David secundum carnem. Qui prædestinatus est filius Dei in verbo. Item Petrus in Epistola prima (cap. iv) : Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini. Quia qui passus est in carne desiit a peccatis.

Item contra eosdem hæreticos, qui non credunt Christum passum, nec fuisse mortuum. Contra hunc errorem Matthæus in Evangelio scripsit, dicens (cap. xxvii) : Jesum flagellatum Pilatus tradidit Judæis ut crucifigeretur. Tunc milites præsidis succipientes Jesum in prætorio, exuentes chlamidem coccineam circumdederunt ei, et plectentes coronam de spinis posuerunt super caput ejus, et arundinem in dextra ejus, et genu flexo illudebant ei, dicentes : Ave, Rex Judæorum. Et exspuentes in eum acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus, etc. Item in eodem (ibid.) : Tunc crucifixerunt, etc. Item in eodem : Tunc unus militum, accepta lancea, punxit latus ejus, et exiit sanguis et aqua. Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. Hæc de Christi passione et ejus morte. Cæteri evangelistæ in Evangeliiis suis hæc eadem testificantur. Item in Actibus apostolorum, Petrus stans cum omnibus apostolis inter Judæos, dixit illis (cap. ii) : Viri

A Israelitæ, audite verba hæc : Jesum Nazarenum, virum approbatum a Deo, etiam verbis, virtutibus, et prodigiis, et signis, quæ fecit per illum Deus in medio vestri, sicut vos scitis. Hunc, definito consilio, et præscientia Dei tradidit per manus iniquorum affligentes interemistis, quem Deus suscitavit, solutus doloribus inferni. Et hoc testimonium de passione et morte Christi, et etiam de resurrectione, quod omnes apostoli in eodem loco manentes testificati sunt. Item Petrus de passione Christi in Epistola prima (cap. ii) : Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus, etc. Cum pateretur non comminabatur, qui peccata nostra ipse tulit in corpore suo super lignum, cujus morte sanati sumus. Item Paulus ad Romanos de morte ejus dixit (cap. v) : Quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Item in eodem (cap. xiv) : Christus Jesus qui pro nobis mortuus est, imo qui et resurrexit. Et de his plura testimonia habentur.

B De resurrectione Christi contra hæreticos qui non credunt Christum resurrexisse a mortuis. Matthæus in Evangelio de resurrectione Christi dicit (cap. xxviii) : Angelus dixit mulieribus : Nolite timere, scio quod Jesum, qui crucifixus est, quaeritis. Non est hic. Surrexit enim, sicut dixit vobis. Hoc idem testantur Marcus et Lucas in Evangeliiis suis (cap. xvi; cap. xxiv). Item Joannes in Evangelio suo dicit (cap. ii) : Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat, etc. Item in Evangelio secundum Lucam, humanam carnem Christum habere testimonium affirmans (cap. xxiv) : Videte manus meas et pedes meos, quia ipse ego sum. Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, et pedes, et latus. Item Joannes in Evangelio de carnis resurrectione (cap. xx) : Venit Jesus, januis clausis, et stetit in medio discipulorum, et dixit eis : Pax vobis. Deinde dixit Thomæ : Inser digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis.

C Sunt quidam hæreticorum qui non credunt quod Christus manducavit et bibit, dum erat cum suis discipulis ante passionem. Sed contra hunc errorem destruendum, habemus in Evangelio secundum Matthæum testimonium, quod ipse Christus, qui est Veritas, protulit, dicens (cap. xi) : Venit enim Joannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum, et dicunt : Daemonium habet. Venit enim Filius hominis manducans, et dicunt : Ecce homo vorax est, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus. Item Lucas in Evangelio testimonium perhibet quod ipse manducavit, dicens (cap. vii) : Rogabat autem quidam de Pharisæis ut manducaret cum illo. Certissimum est eum manducasse, aliter non invitaretur ab aliquo ad manducandum. Item in eodem Lucas (ibid.) : Rogabat quidam Pharisæus illum ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit. Item in eodem testatur (cap. xiv) : Et factum est, cum intraret Jesus in domum cujusdam principis Pharisæorum Sabbato, manducare panem. Item Joannes in Evangelio (cap. iv) : Rabbi, manduca. Hoc dixerunt ei discipuli sui, cum venissent a Samaria, cibos afferentes quos emerant, et viderunt eum cum muliere Samaritana loquentem. Si aliquis objiciat eum illis dixisse : Habeo alium cibum manducare quem vos nescitis (ibid.). Verum est quia ipse Christus duobus cibis utebatur, scilicet carnali et spiritali. Hoc de spiritali dixit. Nec tamen minus est credendum, quoniam cæteri evangelistæ testificantur eum usum fuisse cibo temporalis. Item in Evangelio secundum Matthæum quando interrogaverunt eum discipuli, dicentes : Ubi vis paremus tibi comedere pascha?

(*Matth. xxvi*) dixerunt tibi, non sibi parare pascha, quod certificat eum manducasse cibum temporalem, dum erat cum illis. Item in eodem testimonio quod ipse Christus dixit (*ibid.*) : *Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.* Non est credendum quod ipse Christus manum in paropside intingeret, nisi manducaret. Hoc idem Marcus et Lucas testificantur in Evangeliiis suis. Hæc testimonia sunt de Christi comestione antequam pateretur. Post passionem vero suam testatur Lucas in Evangelio eum coram discipulis suis manducasse, dicens (*cap. xxiv*) : *Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.* Idem Lucas in Actibus apostolorum testatur, dicens (*cap. i*) : *Et convescens præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent.* Et ita certissimum et firmum est, antequam pateretur omnibus actibus humanis, uti, excepto peccato, et Paulus in Epistola ad Philippenses testatur, dicens (*cap. ii*) : *Hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Jesu. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, et inventus est ut homo. Humiliavit semetipsum usque ad mortem.* Et hæc de Christi humanitate sufficiant.

CAPUT VIII.

De ecclesiarum institutionibus legitur, quod Dominus Moysi tabernaculum non manufactum in monte ostendit, dicens : *Vade, et fac tabernaculum non manufactum simile huic, in quo habitem inter illos quando loquar ad te, in quo offerantur a sacerdotibus dona, et libamina, et sacrificia, et hostiæ, et oblationes allatæ cum populo Israelitico* (*Hebr. ix*). Tunc Moyses secundum præceptum Domini fideliter peregit, et post Moysen, quando populus Israel intravit terram promissionis detulit illud secum in Silo, in quo erat arca testamenti, infra quam erat urna aurea continens manna, et tabulæ testamenti, et virga Aaron quæ fronduerat. Deinde post multum tempus, Salomon filius David jussu Domini ædificavit templum manufactum in Hierusalem, in quo omnis populus Israeliticus ad orandum et sacrificandum conveniebat. Sicut et patres eorum in priori tabernaculo venire consueverant, ita observantes legalia præcepta Dominica usque ad adventum Christi. Veniens autem Christus, nollens destruere legem, sed adimplere, a suis parentibus voluit in eo præsentari, et secundum legem datam a Deo, sicut mos erat, offerri. Invenitur post hæc eum venisse in templum in adolescentia cum parentibus suis, cum xii esset annorum. Post triginta vero annos suæ ætatis venit in Hierusalem, sicut invenitur in Evangelio secundum Matthæum, et intravit templum, et omnes ementes et vendentes ejecit de templo, dicens (*cap. xxi*) : *Scriptum est, domus mea domus orationis vocabitur.* Nam et ipse Christus testificatus est templum domum Dei esse orationis. Item Marcus idem testimonium iisdem verbis protulit in Evangelio suo (*cap. xi*) : *Et etiam prohibebat ut quisquam non ferret vas per templum.* Item Lucas his verbis testatur in Evangelio suo. Item Joannes in Evangelio suo scripsit, dicens (*cap. ii*) : *Et Jesus inventi in templo vendentes boves et oves, et columbas, et nummularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo. Oves quoque et boves, et nummulariorum effudit æs, et mensas subvertit; et his qui columbas vendebant dixit : Auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis. Recordati sunt discipuli ejus, quia scriptum est : Zelus domus tuæ comedit me.* Invenitur in Evangeliiis quod Christus multoties venit in templum, ibique docebat populum, et in eo multa signa et miracula in curationibus infirmorum faciebat, ut Matthæus evangelista narrat (*cap. xxi*) : *Et accesserunt ad Jesum in templo cæci, et claudi, et sama-*

A vit eos. Habemus in Evangeliiis, dum Jesus prædicando perambulasset civitates Israeliticæ, intrabat potius Synagogas Judæorum, ibique docens populum de regno Dei, et in eis multa signa et mirabilia peragebat, ut dicitur in Matthæo (*cap. ix*) : *Et circuibat Jesus civitates omnes et castella, docens in Synagogis eorum et prædicans Evangelium, et curans omnem languorem, et omnem infirmitatem.* Item in Evangelio Matthæi ipsemet testatur, dicens vobis (*cap. xxvi*) : *Quotidie apud vos sedebam in templo, docens.* Iisdem verbis testatur Lucas in Evangelio. Item Joannes testatur in Evangelio (*cap. xviii*) : *Ego semper docui in Synagoga, et in templo, quo omnes Judæi conveniunt, et in occulto locutus sum nihil.* Si objicitis nobis, quod sæpius prædicabat in aliis locis quam in templo, vel in Synagogis; verum est. Sed propter multitudinem venientium, ne essent impedimentum ministris templi et Synagogarum, ne minus redderent vota sua, et ea quæ sibi injuncta erant, in montibus et in aliis locis discedebat.

B Post ascensionem vero ejus discipuli Christum Magistrum suum et Salvatorem initari cupientes, quando in Hierusalem morarentur, quotidie in templum orare veniebant, ut in Actibus apostolorum invenitur, dicens (*cap. ii*) : *Quotidie erant apostoli perdurantes, et orantes unanimiter in templo.* Et iterum (*cap. iii*) : *Petrus et Joannes ascendebant in templum ut orarent ad horam orationis nonam.* Item in eodem (*cap. v*) : *Cum Annas princeps sacerdotum, et omnes qui cum illo erant, injecerunt manus in apostolos, et posuerunt illos in custodia publica. Angelus autem Domini per noctem aperiens januas carceris, et educens eos dixit : Ille et stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus.* Unde habuit initium domus orationis manufacta, quam nos vocamus ecclesiam.

CAPUT IX.

C Cum apostoli, et eorum discipuli ab Hierusalem essent expulsi, et per diversas mundi partes voluntate Dei essent dispersi, et in civitatibus universis Judæorum vidissent ædificia Synagogarum, transientes ad gentes diversorum templa idolorum intra civitates eorum inventientes, in quibus sua vota et sua sacrificia dæmoniorum idolis offerentes, et ad hæc persolvenda assidue erant convenientes, habuerunt Apostoli consilium a Spiritu sancto, ut a tanto errore et malitia facilius possent evellere, et a diabolicis vinculis eos eruere, ut in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti domus manufactas ædificari juberent, et ad instar templi eas ædificare ostenderent : in quibus fidelis populus ad baptizandum, et ad orandum et sacrificandum, et ad verbum Dei audiendum, et ad omnia Christianitatis sacramenta percipienda fideliter ac devote convenirent; et in eas domos, quas propter congregationem populi in eis ecclesias vocamus, apostoli ministros, videlicet episcopos, presbyteros, diaconos ad Christi mysterium perficiendum constituerunt, sicut in Actibus apostolorum legitur (*cap. xiv*) : *Et cum constituisset per singulas ecclesias presbyteros, et orasset cum jejunationibus, commendaverunt eos domino in quem crediderunt.* Et hoc habemus, quod ab apostolis presbyteri primitus in Ecclesia Dei fuerunt ordinati diacones. Habemus in Epistola ad Corinthios prima, quod Apostolus eos redarguens, domum in qua erant fideles congregati vocavit ecclesiam, dicens (*cap. xi*) : *Nunquid non habetis domos ad manducandum et bibendum, aut ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? In hoc non laudo.* Item Paulus in Epistola prima ad Corinthios (*cap. xiv*) : *Mulieres in ecclesiis tacant. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse sicut lex dicit. Si quid autem volunt dicere, domi viros suos interrumpent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia.* In hoc et multis aliis dat Apostolus intelligendum, quod omnem domum ubi hite-

les congregati sunt ad participandum Christi sacramenta constituta, Ecclesia Dei nominetur. Item Joannes in Epistola tertia comminando Diotrepi scripsit, dicens (cap. 1) : *Propter hoc si venero, commoneam ejus opera quæ facit verbis malignis garruens in nos. Et quasi non ei ista sufficiant, neque ipse suscipit fratres, et eos qui suscipiunt prohibet, et de ecclesia ejicit, etc.* Item Paulus Epistolæ primæ ad Timotheum (cap. 11) : *Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te conversari in domo Domini, quæ est ecclesia Dei vivi.* In his testimoniis apostolorum supra scriptis, et in aliis multis in hoc tractatu non scriptis plane ostenditur, quod domus Dei domus orationis ecclesia manufacta dicitur et intelligitur, in qua Christi sacramenta a ministris ordinatis ad salutem fidelium Christianorum perficiuntur.

CAPUT X.

Et quoniam hæretici ecclesiam manufactam, et altaria quæ in eis sunt, et sacramenta quæ in his a ministris Dei fiunt, et omnia ornamenta ecclesiastica ad nihilum deputant, et ad salutem animarum nihil proficere dicunt, et despiciunt, ad hunc tantum errorem et tam nefarium destruendum testimonia breviter proferemus, et primum de altari, sine quo ecclesia manufacta esse non debet, in quibus munera, oblationes et hostiæ pro peccatis offeruntur. Habemus in Evangelio secundum Matthæum quod ipsa Veritas offerentem docet, et qualiter offerre debeat instruit, dicens (cap. v) : *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum.* Hic innuit ipse Christus ut fideles habeant in ecclesiis altaria, in quibus munera offerant. Iterum in Evangelio secundum Lucam, quando Christus voluit offerri a parentibus suis in templo secundum legem Domini, et offerri pro se hostias ad altare quod erat in templo, scilicet par turturum aut duos pullos columbarum, hic datur intelligi, quia, sicut Christus offerri voluit, et pro se hostiam dari, ut omnes fideles qui sunt in partibus mundi universis altaria habeant, in quibus pro suis peccatis Deo munera et oblationes offerantur. Item Paulus de eodem in Epistola ad Corinthios prima discipulos suos instruens, ut habeant altaria, et his Deo serviant, et de altariorum donis Deo servientes fiant participes ita scripsit (cap. ix) : *Qui altari deseruiunt, cum altari participantur.* Item Paulus ubi scriptum est in Actibus apostolorum (cap. xxi) : *Obtulit in templo pro se et pro cæteris qui cum eo erant purificati hostias ad altare nolentes despiciere vel ad nihilum deputare altaria, sed exemplificavit.* Item in Apocalypsi Joannes (cap. v) testificatur se videri altare in cælo in quo incensa multa quæ sunt orationes sanctorum ab angelo offerbantur. Unde beatus Joannes, quia in cælo coram Deo altare aureum vidit, in terra in ecclesiis manufactis altare manufactum, mundum et purificatum ædificari voluit. Contra istos supradictos errores quasi maximam nubem testium Veteris Testamenti, scilicet legis, prophetarum, psalmodiarum possumus inducere. Sed quoniam hæretici respondere, nec rationem reddere ad objecta sibi testimonia Veteris Testamenti, legis et prophetarum nolunt, videlicet quia ignorant, sed statim convicti essent, propterea in his laborare nolumus, nisi tantum in his testimoniis, quæ de libris Novi Testamenti decerpimus, quibus respondere et nullam rationem reddere possunt, nec justam occasionem habent.

Item hæretici improbant Ecclesiæ cantum, et laudes quas clerici de Novo et Veteri Testamento reddunt Creatori suo. Contra hunc errorem proferimus testimonium Pauli dicentis in Epistola ad Ephesios (cap. v) : *Et impleamini Spiritu sancto, loquen-*

tes vobismetipsis in psalmis et hymnis, et canticis spiritualibus cantantes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi Deo et Patri. Item de eodem Paulus ad Colossenses, dicens (cap. 111) : *Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia, et componentes vosmetipsos psalmis, hymnis, canticis spiritualibus, et gratia cantantes in cordibus vestris Domino.* Item Joannes in Apocalypsi vidit xxiv seniores, et ceciderunt coram Agno, habentes singuli citharas et phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum, et cantabant quasi canticum novum, dicens (cap. v) : *Dignus es, Domine, solvere librum, et aperire signacula ejus, quoniam occisus es et redemisti nos Deo in sanguine.* Item in eodem Joannes, dicens (cap. xiv) : *Et vocem quam audivi sicut citharizorum citharizantium in citharis suis; et cantabant quasi canticum novum ante sedem.* Et in alio loco (cap. xv) : *Habentes citharas Dei, et cantantes canticum Dei servi Moysi, etc.* Item Joannes in eodem (cap. xix) : *Audivi vocem magnam turbarum multarum in celo dicentium, Alleluia, laus et gloria, et virtus Deo nostro est, quia vera et justa judicia ejus sunt.*

CAPUT XI.

Postquam de domo Domini quæ est ecclesia, aliqua et non omnia quæ nobis occurrunt perstrinximus testimonia, de sacramento corporis et sanguinis Christi, quod omnibus sacramentis est dignius, a quo et cujus consecratio in domo Domini quæ est ecclesia Dei vivi Paulo attestante celebratur, contra hæreticorum pravitatem, divinam auctoritatem in medium proferamus. Christus videns imminere sibi mortem, volens commendare nobis sacramentum corporis et sanguinis, accipiens panem, et gratias agens benedixit et fregit, deditque discipulis suis, et calicem similiter. Unde Matthæus evangelista (cap. xxvi) : *Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit ac fregit, et dedit discipulis suis, et ait : Accipite et comedite; hoc est corpus meum. Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis, dicens : Bibite ex hoc omnes; hic est enim sanguis meus novi testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Item de eodem Marcus (cap. xiv) : *Et manducantibus illis, accepit Jesus panem, et benedicens fregit, et dedit eis et ait : Sumite; hoc est corpus meum. Et accepto calice, gratias agens dedit eis, et biberunt ex illo omnes; et ait illis : Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur.* Item Lucas (cap. xxii) : *Et accepto pane, gratias agens, fregit et dedit eis, dicens : Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur; hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem postquam cœnavit, dicens : Hic est enim calix novi testamenti in sanguine meo, qui pro vobis effundetur.* Evangelistæ namque asserunt quod Dominus accepit panem et benedixit, et dedit discipulis suis, dicens : *Hoc est corpus meum.* Nota singula : *Accipit panem, benedixit et fregit, et dedit.* Non habetur in Evangelio quod Dominus accepit corpus suum, et benedixerit, quod frerit, quod dederit discipulis suis; sed testatur evangelistæ quod accepit panem, et benedicens frerit, et dederit eis, dicens : *Hoc est corpus meum* : sed, *hic est calix novi testamenti, in sanguine meo, qui pro vobis effundetur.*

Sed hæretici dicunt quod hoc demonstrativum pronomen non refertur ad panem quem in manibus tenebat, et quem benedicebat, et quem frangebatur, et suis discipulis distribuebat, sed refertur ad corpus suum quod hæc omnia perficiebat. Unde eorum error tam nequissimus originem et initium habuit ignorantes, pronomen nominis hoc non potest relative referri, nisi his de quibus sit facta mentio. Sed in traditione hujus sacramenti de corpore suo, mentio nulla tunc facta fuerat. Ergo falsissimum

est quod autamant. Sed, sicut farina, et aqua, et sal cum his ita fuerint commista et decocta, quod scilicet non sunt farina, nec aqua, nec quæ ante fuerant, sed vere panis purus est et dicitur: ita panis quem post cœnam Jesus Christus manibus suis accepit, postquam huic benedixit et fregit, corpus Christi non panis intelligitur esse, et creditur quod Christus Salvator ac Redemptor in cœna suis discipulis dedit, dicens: *Accipite et comedite, hoc est corpus meum*. Eandem rationem et de calice, per quem gratias agens, et dedit discipulis suis dicens, etiam dixit eis: *Bibite ex hoc omnes; hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in redemptionem peccatorum*. Et addidit: *Quotiescunque feceritis hoc, facite in meam commemorationem*. Hæc verba quæ a Christo in cœna super istud sacramentum prolata fuerunt, maxime quasi ultimum testamentum notari debent. Sed cum dixit: *Quotiescunque feceritis hoc, facite in meam commemorationem*, in his verbis indicatur quod Christus istud tantum et tam sanctissimum sacramentum noluit ut ibi finem haberet. Sed apostolis, sicut suis cohæredibus et eorum successoribus, hoc sacramentum post suam passionem, et resurrectionem, et ascensionem suam in sempiternum facere præcepit, in memoriam suæ passionis et in spe æternæ salutis. Cum Dominus Jesus Christus discipulos suos congregasset, carnem suam in specie panis, et sanguinem suum in specie vini se daturum illis promisit, ut in Evangelio beati Joannis continetur, et dicit (*cap. vi*): *Panis quem ego dabo vobis, caro mea est pro mundi vita*. Judæi autem hoc audientes inter se litigabant, dicentes (*ibid.*): *Quomodo potest nobis dare carnem suam ad manducandum?* Propter hanc litigationem, et quia intellexit eos spirituale intellectum non habere sub certa assertionem, dixit eis: *Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis; et qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habebit vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die*. In his verbis notandum est quod nemo potest habere vitam æternam, nisi manducaverit carnem ipsius, et biberit ejus sanguinem, secundum hoc quod ipse dixit. Sed ipse Christus noluit discipulos suos fallere, nec suum promissum inaniri. Carnem suam vero et sanguinem suum in specie panis et vini, in ultima cœna ut manducarent sine oris abhorritione suis discipulis dedit. Sed quæcumque verba Christus dixit, certissima et verissima sunt, neque in aliquo fallunt. Multa enim dixit quæ vera sunt, quæ si alius dixisset, nec vera esse viderentur nec crederentur. Ille enim dixit: *Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur; ego sum pastor bonus* (*Joan. x*); *ego sum panis* (*Joan. vi*), etc. *Ego sum vitis vera et vos palmites* (*Joan. xv*); *ego sum via, veritas, et vita* (*Joan. xiv*). Tanta enim est vis verbi Dei atque virtus, ut omnia quæcumque dixit quod nunquam fallit nec præterit, sicut dixit Psalmista: *Dixit et facta sunt, mandavit et creata sunt* (*Psal. xxxii*).

Et hoc notandum est quod evangelista non posuit præteritum, sed præsens, quamvis post passionem suam scriberet, intelligens et credens hoc quod Christus dixit se esse, et est, et semper erit, ita ea verba quæ Christus in cœna protulit coram suis discipulis, et eos docuit, in se retinent quam habuerunt in apostolis in sacramento panis et vini, scilicet corporis et sanguinis Domini, et eandem vim et virtutem, et efficaciam in Dei ministris retinebunt usque in finem sæculi. Postquam Dominus noster Jesus Christus pro Judæorum litigio, quod faciebant de carne sua, audivit et dixit eis: *Nisi manducaverint carnem Filii hominis et biberint ejus sanguinem, non habebunt vitam æternam; sed qui manducaverint et biberint ejus sanguinem, habebunt vitam et æternam resurrectionem*. Promissio manducationis

A ejus sacramenti non videtur illi esse difficilis et inutilis, sed certa et utilissima, et in præsentem tempore susceptibilis, in specie panis et vini, quam eis in cœna dedit, et corpus suum distribuendo asseruit, addit: *Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (*Joan. vi*). Sed sunt quidam hæretici qui credunt audiendo verbum Dei manducare carnem filii hominis, et ejus sanguinem bibere, quasi Christus nesciret dicere qui omnia scit: *Verbum meum vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*; aliud verbum pro alio ponens. Sed cum hoc dixit: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*, non dixit: *Caro mea vere est auditus et intellectus*; sed, operante spirituali gratia, *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*. Et hoc proprie Christus dixit. Et certissimum est de sacramento panis et vini quod in cœna ejus tribuit. Et quotidie a ministris Dei ordinatis hoc sacramentum super altare in ecclesia Dei consecratur cum ipsius commemoratione. Sed quia vim manducationis hujus sacramenti et utilitatem bene percipientibus ostendere voluit, addidit (*ibid.*): *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo. Et qui manducat me, ipse vivet propter me*; et hæc virtus hujus sacramenti et utilitas bene percipientis quod consequitur fidelis, scilicet eum in Deo manere, et Deum in eo: et hic talis affert fructum nutum, ut Joannes testatur (*cap. xv*): *Quia sine me, ut dicit ipsa Veritas, nihil potestis facere*. Beatus vero apostolus Paulus, hujus tanti et tam certissimi sacramenti vim et utilitatem audiens, et cognoscens suos discipulos instruere verbis et actibus, volens nihil utile ad eorum salutem eis subtrahere, ut suis semper subsequentibus in memoria haberetur, in Epistola directa ad Corinthios primæ scripsit, dicens (*cap. xi*): *Ego enim accipi a Domino quod et tradidi vobis. Quoniam Dominus noster Jesus Christus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens, fregit, et dixit: Accipite et manducate; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem*.

Et hoc notandum est quod Christus jussit suos discipulos hoc sacramentum in sui memoriam facere, et ut illi suis discipulis traderent, sicut ipsi ab eo accipiebant, ut memoria ipsius passionis per hoc sacramentum in sæculum sæculi in fidelibus haberetur. Item: *Similiter et calicem postquam cenavit, dicens: Hic calix novi testamenti est in meo sanguine; hoc facite quotiescunque biberitis in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. Itaque quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini* (*ibid.*). Sed si, ut hæretici dicunt, panis et vinum consecratum nullam haberent dignitatem, quare Apostolus poneret indignum accipientem panem consecratum corporis et sanguinis Domini esse reum? Quia, si quis panem simplicem comedit, reus esse corporis et sanguinis Domini non dicitur, nec creatur. Et ideo Apostolus aut quislibet hoc sacramentum, videlicet panis et vini, percipere voluerit, probet seipsum, id est purget seipsum a peccatis suis, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Item ipse Apostolus reddit causam quare percipiens purgatus a peccatis esse debet, cum dicit: *Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini*. Item non est in merito consecrantis, sed in virtute et veritate Spiritus sancti, spiritus approbans, confirmans hoc sacramentum panis et vini esse corpus Domini, quod Corinthiis ostenderat verbo et facto, cum in Epistola prima eis transmissa scripsit, dicens (*cap. x*): *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini*

est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participantur [f. participamus]. In hoc capitulo manifestat apostolus Paulus quod ipsemet sacramentum quod a Domino acceperat faciebat. Similiter et ceteri apostoli. Item Paulus apostolus in eadem (cap. xi): *Convenientibus vobis in unum, jam non est Dominicam cenam manducare. Unusquisque enim suam cenam præsumit ad manducandum, et alius quidem esurit, alius ebrius est.* Sed convenire in unum et sua cibaria propria comedere, et nihil aliis largiri, sed inebriari. Hæc facta non sunt Dominicam cenam manducare. Apostolus, reprehendendo Corinthios interrogans, dicit (ibid.): *Nunquid domos non habetis ad manducandum et bibendum?* scilicet cibaria simplicia, aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent, sed esuriunt. Non enim habent quod manducant. In hoc aperte manifestum est quod discipuli apostolorum ipsos imitantes, hujus sacramenti traditionem per universum mundum memoriter peregerunt, et nos dicimus et credimus, et omnis Romana Ecclesia a beato Petro et Paulo primum fundata hoc dicit et credit, quod nullus homo qui in hoc sacramento fidem non habet, et in ceteris apostolorum traditionibus, sicut in baptismo, in confessione, in penitentia, ceterisque apostolicis institutionibus, quæ sunt in Ecclesia præsentis, alienus est ab unitate sanctæ Ecclesiæ; et catholice fidei, et segregatus a consortio sanctorum fidelium, videlicet præteritorum et huc [f. hic] degentium, et est damnatus in sæcula sæculorum.

CAPUT XII.

Postquam expedivimus, licet indigni, de corporis et sanguinis Jesu Christi tractatu in catholica Ecclesia per universum mundum extensa universaliter celebrato, de baptismo incipiamus, et contra hæreticorum errores baptismi aquæ inficiantium sacramentum, testimonia quæ Spiritus sanctus administraverit nobis infringendos, auctoritates Novi Testamenti proferamus. Dicunt enim quidam hæreticorum, quod hoc sacramentum baptismi aquæ sine eorum manus impositione, recipienti ad salutem perpetuam consequendam nihil prodest adultis, nec etiam parvulis. Et hic error inter ceteros errores maximus est. Habemus in Evangelio Joannis, quod Joannes Baptista, ut esset præcursor Christi et verus præco, ab omnipotenti Deo missus est baptizare in aqua, ut ipsemet Baptista testatur, dicens (cap. i): *Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum Dei descendentem, et manentem sicut columbam, ipse est qui baptizat in Spiritu sancto.* Item in baptismate Christi aperti sunt cæli, et vox Patris audita est, Spiritus sanctus apparuit. Vide magnum divinæ pietatis sacramentum. Tota enim Trinitas in baptismate Christi operata est, et dignata est interesse. Pater auditur, Filius baptizatur, Spiritus sanctus apparuit in specie columbæ. Filio Dei baptizato cæli aperti sunt. Et quoniam tantæ dignitatis est institutio et sacramentum baptismatis, ideo Dominus ait Nicodemo, sicut Joannes in Evangelio suo testatur (cap. iii): *Non potest homo quidquam accipere, nisi datum ei fuerit de cælo. Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex Spiritu sancto, spiritus est.* Audi, hæretice. Duas oportet nos habere naturas, carnalem scilicet et spirituale, attestante divino eloquio. Qui spirituali caret nativitate, non potest videre regnum Dei, nec intrare in illud. Sed spiritualis nativitas non potest haberi, nisi carnalis habeatur. Quomodo tu dicis malam esse carnalem nativitatem, quam

A sequitur spiritualis nativitas, quæ confert videre regnum Dei, et intrare in illud, cum spiritualis sine carnali haberi non possit? Nunquam enim potest renasci. Habemus in Evangelii quod Joannes Baptista Spiritu sancto afflatus in desertum abiit, et penitentiam et baptismum aquæ sibi advenientibus prædicavit et docuit. Unde Christus Baptistæ Joanni aquam sanctificare et confirmare volens, ad eum veniens, ab eodem baptismum aquæ in se accipere dignatus est, præbens omnibus fidelibus exemplum, sacramentum baptismi aquæ ad animarum salutem percipiendam debere recipere; in quo ab omnibus peccatis tam ab originalibus quam ab actualibus mundantur; et sine quo non est fides universalis Ecclesiæ, quod omnis despiciens hoc sacramentum, et accipere nolens, æternam vitam nullo modo mereri, nec consequi potest, ut Salvator noster Jesus Christus in Evangelio beati Joannis testatur, dicens (cap. iii): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Habemus in Evangelio quod discipuli ejus, eo jubente, ante passionem credentes in Filium Dei baptizabant, ubi dicit: *Cum audisset Jesus quod Pharisei dicerent: Plures facit discipulos quam Joannes, et baptizabant: nunquam ipse non baptizaret, sed ejus discipuli, reliquit Judæam (Joan. iv), etc.* Sed sciendum est quod Baptista Joannes in nomine Domini, qui eum miserat, baptizabat. Sed Dominus noster Jesus Christus, qui a Patre de cælis missus fuit, humano generi æternam salutem secum afferens, hujus sacramenti baptismi formam discipulos suos docens, per universum mundum mittens, jussit eos prædicare regnum Dei, et baptizare, addens: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (cap. xxviii), ut in fine beati Matthæi evangelistæ invenitur.* Apparens discipulis suis in montem, dixit eis: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, etc., et adjunxit: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur (Marc. xvi).* Ex hac auctoritate intelligere possumus, quod nulli hujus sacramenti baptismi incredulitas, etsi susceperit, ad salutem proficit.

Dicunt etiam hæretici, quod nulli, nisi proprio ore et corde hoc sacramentum petat, potest prodesse. Inde adducentes hunc errorem, quod parvulis baptismus aquæ nihil prodest. Sed nos habemus in Evangelio beati Marci, quod Dominus Jesus Christus post resurrectionem suam discipulis suis apparuit, et dixit eis: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* In hoc loco non fecit aliquam exceptionem magnorum vel parvulorum, seu masculorum vel feminarum, cum dicit omni creaturæ: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Et ideo fides est catholice Ecclesiæ per universum mundum, in quacunque parte nomen Christi celebratur et creditur, sive sint parvuli, sive magni, sive viri, sive mulieres, si hoc sacramentum baptismi receperint, sine dubio salvantur, et ab omnibus peccatis sive ab originalibus, sive ab actualibus, cooperante gratia Spiritus sancti, mundantur et purificantur, nisi in corruptione peccati ceciderint post lavacrum baptismi antequam moriantur. Quod dicunt de parvulis hæretici, in baptismo non posse salvari, contra hunc errorem beatus Paulus in epistola ad Corinthios prima (cap. vii): *Si quis fidelis frater habet mulierem infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat illum. Sanctificatur enim vir infidelis per mulierem fidelem, et mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.* Apostolus dicit filios fidelium parentum esse mundos et sanctos; multo magis etiam credendum

quod immersione aquæ facta a ministris, et invocatione nominis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, parvuli baptizati in fide patrinorum creduntur mundari et salvari. Unde habemus in Evangelio Matthæi (cap. xv) quod filia mulieris Chananæ fide matris suæ salva facta est. Item habemus in Evangelio quod quidam deferentes paralyticum ad Jesum jacentem in lecto, non potuerunt eum adire præ turba, et submiserunt paralyticum per tegulas ante eum ut eum sanaret. Ipse vero respiciens deponentes paralyticum, fide illorum ægro reddidit sanitatem (Matth. ix). Item potestas diaboli expellitur. Et invenitur in Evangelio beati Matthæi de quodam Centurione pro sanitate pueri adeunte, quod a Domino audivit (cap. viii) : *Vade, sicut credidisti tibi*. Et sanatus est puer illius ex illa hora. Item filia principis Synagogæ defuncta rogatu patris a Domino suscitata est (Matth. ix). Item filius cujusdam mulieris viduæ, dum extra portam civitatis ad sepeliendum deferretur, fletu et ululatu matris Dominus misericordia motus eum suscitavit, et matri suæ reddidit (Luc. vii). Et idcirco his evangelicis auctoritatibus, et aliis quamplurimis testimoniis, quæ in apostolicis Scripturis continentur, universalis Ecclesia per universum mundum credit et tenet, quod fide patrinorum per invocationem sanctæ Trinitatis factam a ministris Ecclesiæ, infantibus et pueris spiritualis gratia a Deo omnipotenti in baptismo donatur, ut Paulus testatur, dicens : *Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus* (I Cor. iii). Et quia Apostolus dixit, *dat Deus incrementum*, unusquisque fidelis credere debet, ut qualiscunque sit qui baptizatus cum invocatione facta, scilicet in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Deus dat incrementum, videlicet spirituale hoc sacramentum recipienti, etiamsi sit parvulus vel magnus. Unde Petrus in Actibus apostolorum dixit (cap. ii) : *Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi, et accipietis donum Spiritus sancti*.

Item dicit, hæretice, quia peccator baptizare non potest. Quomodo ergo baptizant apostoli, qui peccatores erant, attestante Joanne et dicente : *Si diximus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est?* (I Joan. i.) Item dicit quia per ministerium sacerdotis non datur Spiritus sanctus, quem te dare mentiris. Et quomodo dicit te dare Spiritum sanctum, cum ipse Spiritui sancto, in quantum potes, contradicis, et cum sit solius Dei dare Spiritum sanctum? Item in Actibus apostolorum habetur (cap. viii), quod apostoli imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum. Non dicitur quod darent, sed per impositionem manuum eorum accipiebant homines Spiritum sanctum. Item in Actibus apostolorum (ibid.) : *Et descenderunt uterque in aquam, Philippus et eunuchus. Et baptizavit eum, et descendit Spiritus sanctus super eum*. Item de infantibus sive parvulis in Evangelis invenimus, quia Deus noster Jesus Christus talem parvulorum ætatem probavit, ut diceret discipulis offerentes ad se parvulos prohibentibus : *Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum cælorum* (Marc. x). Quicunque ergo non crediderit parvulorum baptismum atque infantium ad salutem vitæ æternæ valere, contra Evangelium credit, et est quasi qui contradicat parvulos ad Christum venire. Item habemus in Epistola prima beati Pauli ad Corinthios (cap. xv), quod in primitiva Ecclesia discipuli apostolorum pro mortuis baptizabantur, credentes eis conferre ad eorum salutem animarum. Dicit etiam Apostolus (ibid.) : *Si mortui non resurgunt, ut quid etiam baptizantur pro illis? ut quid et nos periclitamur*

A omni hora? Si ergo fides primitivæ Ecclesiæ erat, quod baptismus vivorum pro mortuis salutem æternam illis mortuis conferbat (1), quod illi non audierant nec acceperant, et ideo pro illis baptizabantur; quanto magis fideles credere debent modo, quod fide patrinorum baptizati parvuli salutem æternam et gratiam spiritualem in baptismo consequuntur? Et ista de baptismo sufficiant.

CAPUT XIII.

Diximus de sacramento baptismi, qui est prima tabula post naufragium, id est post immersionem peccatorum. Et quia pœnitentia est secunda tabula post naufragium, ideo secundo loco post baptismum dicendum est de pœnitentia, quam authenticè contra hæreticam pravitatem confirmare nos oportet. A pœnitentia incipit prædicatio Joannis: ait enim : *Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cælorum* (Matth. iii). Et Petrus in Actibus apostolorum ad eos, qui prædicatione sua compuncti fuerant corde (cap. ii) : *Pœnitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum*. Item Petrus : *Pœnitentiam igitur, et convertimini ut deleantur vestra peccata* (Act. iii). Sed quia in pœnitentia necessaria est interior cordis contritio, et oris confessio, et digna satisfactio injuncta a presbytero, de unoquoque exempla proferamus.

Quod interior cordis contritio sit necessaria, habemus ex auctoritate Joelis, qua dicitur (cap. ii) : *Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra*. Et etiam ex auctoritate Psalmistæ dicentis : *Cor contritum et humilatum, Deus, non despicias* (Psal. l). Contritio enim est compunctio cordis, quæ nascitur ex recordatione præteritorum malorum, ut in Evangelio : *Et recordatus Petrus verbi Jesu quod dixerat : Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras flevit amare* (Matth. xxvi). Ecce quomodo compunctus est corde. Recordatus enim mali præteriti ad lacrymas recurrit.

Item necessaria est oris confessio, quæ duobus modis dicitur, scilicet confessio Dei et peccatorum. Confessio Dei est, de qua Dominus in Evangelio loquitur : *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo* (Matth. x). Confessio peccatorum est, de qua David psalmo ait : *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus* (Psal. cv). Bonum dixit Dominum et misericordem; quia, si quis confiteatur, paratus est misereri. Ejus namque misericordias prævidebat de longinquo per Spiritum sanctum, cum dicebat : *Misericordias Domini in æternum cantabo tibi, Domine* (Psal. lxxxviii). Item : *Misericordie tuæ multæ, Domine* (II Reg. xxiv). Item David : *Dixi: confitebor adversum me iniquitatem meam* (Psal. xxxi). Confessio enim est proprii actus cum sui accusatione execrati. Unde illud : *Justus in principio sermonis accusator est sui* (Prov. xviii). Et Jacobus in Epistola canonica (cap. v) : *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini*. Et Paulus apostolus : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x). Ecce habemus ex auctoritate Jacobi, quod peccata nostra confiteamur. Et non dixit soli Deo, sicut dixit hæreticus, sed, *confitemini alterutrum*. Et quod sacerdotibus debeamus confiteri, dicit Dominus in Evangelio : *Vade, ostende te sacerdoti* (Luc. v). Et Jacobus : *Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, etc.* (Jac. v).

Quod item satisfactio sit necessaria, habetur in Evangelio, ubi Lucas ait (cap. iii) : *Facite fructus dignos pœnitentiæ*. Nam facite fructus dignos pœnitentiæ, nihil aliud est quam dignam agere satisfactionem injunctam a presbytero. Satisfactio est sententia vel judicium quod a sacerdote datur pœnitenti super peccatum. Et hoc est judicium de quo dictum est : *Non judicabit Dominus bis in id-*

(1) Hic errat; non enim Ecclesia hoc tenet.

ipsum (Nahum i juxt. LXX). Et Paulus : Si nos judicaremus, non utique judicaremur (I Cor. xi). Et Petrus : Quoniam tempus est ut incipiat judicium de domo Domini (I Petr. iv). Et hæc est potestas, quam Dominus dedit omnibus, scilicet potestas ligandi et solvendi. Dicit itaque ipsa Veritas : Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt (Joan. xx). Sicut enim in Veteri Testamento leprosi jubebantur ostendere se sacerdotibus, ut discerneret qui essent mundi vel immundi (Levit. xiv), ita et nunc pro officio suo sacerdos, cum audiret peccatorum varietates, sciat qui ligandus sit vel qui solvendus. Item, postquam Christus Lazarum suscitavit, ait discipulis : Solvite eum (Joan. xi), voluit Dominus ut quem suscitaverat ipsi solverent, et solum ostenderent... Deus dimittit peccata per ministros. Cum enim Deus dimittat peccata, et homo dimittat; aliter Deus, et aliter homo, Deus ex semetipso, quia per semetipsum, quando vult, peccata dimittit; homines non ex se, sed ex gratia in eis et per eos operante. Et ita verum est quod solus Deus peccata dimittit, sicut ipse Dominus ait in propheta : Ego solus deleo iniquitates et peccata populi (Isai. xl.iii). Item : Tu es solus qui facis mirabilia (Psal. lxxi). Et non negatur quin et homines mirabilia faciant; sed non ex se, sicut et Deus. Item : Nemo bonus, nisi solus Deus (Luc. xviii), quia ex se bonus. Nec tamen negamus bonos homines esse. Et sic homines peccata dimittunt non ex se, sed Deus dimittit per ministerium eorum.

Sed dicis aliquem posse salvari sine confessione, et objicis illam auctoritatem qua dicitur : Quacunque hora peccator ingemuerit, salvus erit (Ezech. xxxiii). Ad quod dicendum est quod vere universalis sacerdos, scilicet Deus, qui vult confiteri, sed non potest, solvit a debito poenæ æternæ per cordis contritionem. Sed, quandiu potest, nisi ore confiteatur non absolvitur. Est namque certum quod ille qui habet cor contritum, vult confiteri. Sed istam bonam voluntatem potest deserere. Non enim vult homo, dum est in hac vita, quod non possit nolle. Et si hac voluntate amissa nollet confiteri, et tunc moreretur, nulli dubium est tum damuari pro illo peccato quod confiteri noluit. Nullum enim peccatum impunitum. Aut enim homo punit, aut Deus. Apparet igitur quod solus Deus dimittit peccata vivificando intus per gratiam; et quod sacerdos dimittit non intus vivificando, sed a debito æternæ poenæ absolvendo per eam quam injungit satisfactionem. Quod vero dicis peccatorum, Quacunque hora ingemuerit peccator, salvus erit, de his dictum est qui, instante periculo mortis, tempus satisfactionis habere non possunt. Ac si diceret : Peccator quacunque hora vere penituerit, in futura vita non peribit vel de omnibus potest dici, Quia hora ingemuerit, salvus erit, quia tunc peccantis salus incipit. Sed postquam diximus de eis quæ in poenitentia consideranda sunt, dicendum est quid sit poenitentia. Poenitentia enim est perpetrata mala plangere et plangenda non committere. Nam qui sic acta deplorat, ut alia tamen committat, adhuc poenitentiam agere aut ignorat aut dissimulat. Item irrisor est non poenitens, qui adhuc agit quod poenituit, nec videtur Deum quærere subtilius, sed subannare superbus. Isaias peccatoribus dixit : Lavamini, mundi estote (Isai. i). Lavatus et mundus est qui præterita plangit, et plangenda iterum non committit. Et hæc est vera poenitentia, de qua dicit Dominus in Evangelio : Majus gaudium est in angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta novem justis qui non indigent poenitentia (Matth. xviii), non quod sit aliquis a eo justus, qui non indigeat poenitentia, sed qui non indigent, id est qui æstimant non indigere. Et hoc est quod adhuc retinent hæretici de supercilio Pharisæorum. Ipsi sunt, de quibus Salomon ait : Læ-

A tantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis (Prov. ii). Hæc quæ diximus ad præsens negotium de poenitentia sufficiant.

CAPUT XIV.

Post Tractatum poenitentiae sequitur de manuum impositione, quoniam hæretici manuum impositionem, quod consolamentum vocant, contra Dominica præcepta et apostolorum constituta agere usurpant. Quomodo, et a quibus personis fiat, et.... sentiant, primum est dicendum. Modus consolamenti talis est.... populo vel episcopus, vel diaconus, nominatus rector aliorum hæreticorum sibi subjectorum. Et quando volunt facere consolamentum alicui viro vel mulieri, ille qui major et ordinatus dicitur, ablutis manibus, et omnes similiter illi qui ibi adesse volunt, lotis manibus, librum Evangeliorum in manibus suis tenens, eum vel eos, qui ad recipiendum consolamentum adveniunt, admonet, ut in eo consolamento omnem suam fidem et spem salutis animarum suarum in Deo et in illo consolamento ponant. Et sic super capita eorum libro posito, Orationem Dominicam septies dicunt. Et deinde beati Joannis Evangelium (cap. i) ab In principio incipientes, usque ad hunc locum Evangelii, -Gratia et veritas per Jesum Christum facta est, omnibus audientibus dicit, et sic finitur illud consolamentum. A quibus personis fit dicamus, scilicet ab illis qui inter eos ordinati dicuntur. Si ipsi defuerint, ab aliis qui consolati dicuntur suppletur; et si viri non adsint, mulieres tantum infirmis faciunt. Quid de eo sentiant dicamus. In illo enim generaliter omnes salvandi fidem suam et spem habent, et omnium remissionem suorum peccatorum et emundationem suorum delictorum absque satisfactione aliqua in eo consequi credunt, si statim morte deficiunt; et non solum veniam de venialibus peccatis quæ commiserunt, sed etiam de criminalibus perpetratis dari in eo sibi credunt. Dicunt etiam quod nemo magnus vel parvus vir sive mulier, nisi illud consolamentum ab ipsis consolatis receperit, cœleste regnum et angelorum societatem aliquo opere vel beneficio, vel contemplatione religionis, nec etiam martyrio; et etiam si ab omnibus (quod est impossibile) peccatis et delictis se abstineat, consequi potest. Credunt etiam hoc, quod si ille qui facit illud consolamentum in aliquo peccatorum quæ ipsi criminalia vocant, lapsus fuerit, sicut est comedere carnem, vel ovum, vel caseum, vel interficere avem, vel aliquod animal, præter poenitentiam; vel etiam in illa peccata quæ Ecclesia Romana nominat, veluti homicidium, adulterium, fornicatio, immunditia, furtum, falsum testimonium, perjurium, rapina, consolamentum illius accipientibus nihil prodest. Dicunt enim eum talem sic lapsus Spiritum sanctum non habere, et quod non habent credunt non posse alicui dare. Imo eundem credunt iterum oportere illud consolamentum recipere ab alio, si salvari desiderat. Et hoc universaliter de omnibus, tam viris quam mulieribus, lapsis ita oportere fieri, ut dictum est.

D Romana vero apostolica Ecclesia omnia ita præfata quæ ab hæreticis conficiuntur, pessimos et mortales errores multis auctoritatibus judicat, quia non sunt a talibus personis facta a quibus fieri debent. Neque a Jesu Christo institutum est, neque ab apostolis, neque in tempore eorum factum est. Habemus etiam in Evangelis quod Dominus Jesus Christus et Salvator noster, parvulis ad se delatis, et etiam agris, imponelat manus super eos; et benedicebat eis, et sanabantur (Matth. xix; Marc. vi; Luc. xiii); et hoc.... non invenimus ut alicui discipulorum ante passionem, quousque a mortuis resurrexit; sed post resurrectionem potestatem baptizandi, et manus imponendi in nomine Domini tantum apostolis dedit (Marc. xvi), et.... ordinati fuerint, eandem potestatem baptizandi et manum

imponendi habeant, videlicet quos Deus elegerit, et ipsi dignos judicaverint. Unde habemus in Actibus apostolorum (cap. viii) quod beatus Petrus Simoni Mago offerenti pecuniam sibi, et petenti Spiritum sanctum et talem potestatem dari sibi, ut cuiuscunque ipse imponeret manus Spiritum sanctum acciperet, respondit : *Non est tibi sors neque pars in sermone isto, quia aestimasti donum Dei pecunia possideri. Sed roga Dominum, et age penitentiam ab hac tanta nequitia tua, quæ in cor tuum ascendit.* Et ita illum indignum hujus divini officii respuendum esse judicavit. Habemus etiam in eodem libro (cap. xiv) quod apostoli per omnes civitates, in quibus nomen Domini nostri Jesu Christi celebrabatur, et Christiani fideles persistebant, presbyteros et diaconos ad eadem sacramenta peragenda eis ordinabant : *verbi gratia, cum constituerent per singulas Ecclesias presbyteros.* Item in eodem (cap. xx), cum Paulus vellet ab Asia ire Jerosolymam transiens per Ecclesias in quibus presbyteros et episcopos ordinaverat, venit Miletum; et mittens Ephesum vocabatur majores natu Ecclesiarum, dixitque eis : *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus possit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.* Et postquam Dominus noster Jesus Christus apostolos elegit, et post ejus ascensionem populi per universas Ecclesias episcopos; et presbyteros et etiam diaconos ad peragenda omnia divina mysteria constituerunt; et eandem potestatem et traditionem quam ipsi a Christo acceperant, illi a se ordinatis concedebant. Quisquis contra hanc apostolicam..... facit et credit, multum errat, et mortem sibi operatur. Unde et Jacobus (cap. ii) ait : *Qui totam legem servaverit, offendit autem in uno, factus est omnium reus.* Item Paulus : *Modicum fermentum totam massam corrumpit (I Cor. v).* Et contra personas hæreticorum ista sufficiant.

Item contra modum consolamenti eorum. Hæretici dant illud consolamentum tam magnis quam parvis, viris ac mulieribus : quod nunquam ab apostolis, neque inter discipulos eorum factum fuit, neque mandatum fuisse ab eis invenitur, quia apostoli quos ordinare volebant prædicatores, presbyteros vel diaconos super populum, manus tantum imponebant. De aliis non invenimus in divina Scriptura, nisi quod prædicabant, et baptizabant eos cum invocatione Spiritus sancti, ut Dominus noster Jesus Christus eos docuerat, et eis mandaverat, ut dicit : *Ite, docete omnes gentes, baptizantes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et formam et modum dedit eis, qui usque hodie in Ecclesia assidue retinetur.* Unde valde mirandum est, a quo talis consuetudo consolamenti hæreticorum habuit initium, vel sumpsit exordium, quia neque a prophetis, neque a Christo, neque ab apostolis, neque ab apostolicis viris apostolorum successoribus initium habere videtur, quia multum discrepat a dictis et a factis, et etiam a scriptis istorum omnium. Et ideo credendum est ut sint de illis, de quibus apostolus Paulus in Epistola secunda ad Timotheum (cap. iv) scripsit : *Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria concurrerunt sibi magistros prurientes auribus, et a veritate..... auditum avertent.* Quia isti nec dicta prophetarum, nec traditiones apostolorum, nec mores virorum apostolorum, nec etiam scripta sanctorum..... obedire. Ipsi hæretici omnes homines cujus..... illud consolamentum ab eis non acceperint..... et in hoc contradicunt verbo Domini nostri Jesu Christi, qui..... dixit : *Nolite judicare, et non judicabimini; nolite condemnare, et non condemnabimini (Matth. vii).* Et ideo possunt esse de illis, de quibus subjunctum : *In quo judicio judicaveritis judicabimini; et in qua mensura mensi fueritis remetietur vobis.* Et quia judicant et condemnant alios omnes qui de..... non sunt, condemnatio et judicium suum Deo volente

A erit super capita eorum, quia consilia beati Pauli apostoli non attendunt, neque obediunt, qui dicit : *Nolite ante tempus judicare, quoadusque Dominus veniat, qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium (I Cor. iv);* et in alio loco : *Dominus novit qui sunt ejus (II Tim. ii).*

CAPUT XV.

Omniū hæreticorum est fides, quod nullus post suum consolamentum receptum, si carnem, vel caseum, vel ova comederit, potest salvari, nisi penitentiam receperit ab eis, et post etiam ab eis reconciletur. Sed tantum errorem destruendum testimoniis Evangeliorum, et etiam Epistolarum apostolorum et Actuum obviare conemur. Habetur namque in Evangelio quod Dominus dixit discipulis suis : *In quamcunque domum intraveritis, manete edentes et bibentes quæ vobis apponentur (Luc. x).* Nullam ciborum exceptionem, scilicet carniū, vel aliarum escarum fecit eis, sed universaliter dixit : **B** *Quæcunque vobis apponantur manducate.* Item in Evangelio secundum Matthæum (cap. xv) invenitur quod dixit : *Non quod intrat in os, coinquinat hominem, quia de corde procedunt veluti homicidia, adulteria, furta, falsa testimonia, etc.* Item habemus in Evangeliiis, quod Dominus Jesus Christus in cæna cum discipulis suis agni paschalis carnem comedit, sicut Lucas in Evangelio (cap. xxii) scripsit manifeste : *Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha: et misit Petrum et Joannem, dicens: Euntes parate nobis Pascha ut manducemus. At ille dixerunt: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? etc. Dicit tibi Magister: Ubi est diversorium, ubi Pascha cum discipulis meis manducem, etc. Euntes autem invenerunt sicut dixit illis, et paraverunt Pascha. Et cum facta esset hora discubuit, et duodecim cum eo, et ait illis: Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis quia ex hoc non manducabo illud donec impleatur in regno Dei.* Et etiam cæteri evangelistæ similia verba his scripserunt, quod Christus comedit Pascha, et illud Pascha, quod necesse erat occidi, erat agnus paschalis, de quo præceperat Dominus Moysi (Exod. xii). Et Christus comedit agnum paschalem, et ille agnus erat caro; ergo Christus comedit carnem. Item Apostolus dicit in prima Epistola ad Corinthios (cap. x) : *Omne quod in macello venditur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis infidelium vocat vos ad cænam, et vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit vobis de immolatis etiam idcirco, nolite comedere propter illud quod indicavit, et propter conscientiam; conscientiam non tuam, sed alterius. Item Apostolus ad Timotheum: Omnis creatura Dei bona, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem (I Tim. iv).* Et nos scimus et credimus quod Christus, qui est Verbum et sapientia Dei Patris, ad nihil aliud venit in mundum carne assumpta de utero Virginis, nisi ad salutem animarum. Hæc supra scripta non fecisset, nec fieri jussisset, si esset judicium et damnatio animarum fidelium. Nec..... apostoli spirituali sapientia imbuti, imitatores Christi..... scripsissent neque comederent comestione carnis..... ciborum, si scient esse damnabile peccatum manducare. Item Paulus ad Romanos (cap. xiv, xv). *Infirmum autem in fide assume, non in disceptationibus curationem. Alius enim credit manducare se omnia; qui autem infirmus est olus manducet. Is qui manducat, non manducantem non spernat; et qui non manducat, manducantem non judicat. Deus enim illum assumpsit. Tu quis es qui judicas alienum serum? Domino suo stat, aut cadit. Stabit autem; potens est enim Deus statuere illum. Nam alius judicat diem inter diem, alius autem judicat omnem diem. Unusquisque enim in suo sensu abundat. Qui sapit diem Domino sapit, et qui*

manducat, Domino manaucat. Gratias enim ago Deo. Nemo enim sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo morimur, sive vivimus, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Dei. Scio enim et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nec ei qui existimat quid commune esse illi commune est. Si enim propter tuum cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo mortuus est Christus. Non ergo blasphemetur bonum vestrum. Non est enim regnum Dei.... sed iustitia, et pax et gaudium in Spiritu sancto. Qui enim in hoc.... placet Deo, et probatus est omnibus. Itaque, quæ pacis sunt sectemur, et quæ ad ædificationem sunt in invicem custodiamus. Noli propter escam destruere opus Dei. Omnia quidem munda sunt, sed malum est homini, qui per offendiculum manducat. Bonum est enim manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offendit, aut scandalizatur, aut infirmatur. Tu fidem quam habes penes te ipsum, habes coram Deo. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Debenus autem nos infirmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis ipsis placere. Apostolus autem infirmum in fide vocat illum qui iudicat et damnat manducantem carnem, et bibentem vinum, et est pessimus error iudicare servum Dei, cum Deus dicat: Nolite iudicare, et non iudicabimini; nolite condemnare, et non condemnabimini (Matth. vii), et Apostolus in Epistola sua: Nolite ante tempus iudicare, etc. (I Cor. iv). Sed quod dicit: Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, non est præceptum, sed consilium datum illis qui carnes suas affligere volunt, ne incidant in tentationibus dæmonum, si non credunt homines per carnis comestionem esse damnatos. Et iterum dicit Apostolus ad Colossenses (cap. ii): Nemo ergo vos iudicat in cibo, aut in potu, etc.; et iterum Apostolus ad Titum (cap. i): Omnia munda mundis; coquinatis autem et infidelibus nihil mundum, quoniam coquinatæ sunt eorum et mens et conscientia; Marcus (cap. vii): Audite me, omnes, et intelligite. Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coquinare.... de homine procedunt, illa sunt quæ coquinant hominem.

CAPUT XVI.

Postquam diximus de ciborum comestione, nunc dicamus de mortuorum resurrectione. Hæretici enim Sadducæorum errorem imitantes, corporum mortuorum hominum resurrectionem non credunt. Et hunc errorem Christus, cum Sadducæis loquens de resurrectione mortuorum, destruxit, ita dicens: Erratis, nescientes Scripturas neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubent neque nubentur, sed sicut angeli Dei in cælo. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed vivorum (Matth. xxii). Item in eodem Matthæus (cap. xxvii): Et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt; et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Audis, hæretice, corpora surrexisse. Item Dominus in Evangelio secundum Joannem (cap. v): Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei; et

procedent qui bona egerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicii. Item in eodem: Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ; et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem sicut qui segregat oves ab hædis (Matth. xxv). Et non solum resurrectio mortuorum ex evangelicis testimoniis confirmatur, sed etiam in Epistolis suis Paulus disputando de resurrectione multa locutus est ad Corinthios: Si autem Christus prædicatur, qui resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum nihil est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides nostra (I Cor. xi). Sed hoc est quod hæretici obijciunt: Quoniam caro et sanguis regnum Dei non possidebunt (ibid.). Hoc autem non dixit Apostolus de substantia carnis et sanguinis, sed de operibus carnis et sanguinis. Quod exponit Apostolus in sequentibus, dicens: Neque corruptio in corruptionem possidebit. Apostolus videns Corinthios esse seductos in hoc errore, volens eos de resurrectione rectificare scripsit eis: Seminatur in corruptione, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Si est corpus animale, est et spirituale, etc. (ibid.) Item Paulus ad Thessalonicenses, dicens: Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventum Domini non præveniemus eos qui dormierunt. Quia Christus in jussu et in voce angeli, et in tuba Dei descendet de cælo, et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi (I Thess. iv). . . . Dico autem vobis quod multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob in regno cælorum. Filii autem regni hujus ejicientur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus et stridor dentium (Matth. viii). Si fletus oculorum qui pertinet ad carnem, . . . et stridor dentium qui ossa demonstrat: vera est ergo eorumdem corporum quæ ceciderant resurrectio.

CAPUT XVII.

Contra quorundam hæreticorum perversam opinionem, quiasserunt sanctos et eorum orationes vivis adhuc in mundo pro Christo certantibus non prodesse, nec defunctos vivorum beneficiis et orationibus relevari, fide nostra et omnium Catholicorum doctorum Ecclesiæ Dei auctoritatibus muniamus. Aliquando orant vivi pro defunctis, et mortui pro vivis, ut habetur in Evangelio secundum Lucam (cap. xvi). Sic enim dives ad Abraham: Rogo ergo te, Pater, ut mittas eum in domum patris nostri. Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis ne et ipsi veniant in locum hunc tormentorum. Hic dives erat sepultus in infernum, et tamen orabat pro vivis. Quid ergo dicendum est de sanctis qui consecuti sunt misericordiam, et non suam, sed aliorum desiderant salutem, et saluti futurorum electorum exsultant? Et Joannes in Apocalypsi (cap. viii): Et alius angelus venit, et stetit ante altare, habens thuribulum aureum in manu sua, et data sunt ei incensa multa, ut daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum.

Cætera in ms. exesa et lacerata.